

פתיחה

המשמעות הפשוטה של הציווי ללמוד תורה היא להביא לידי מעשה

לשיטת רוב הראשונים, הפסוק שממנו נלמדת מצוות תלמוד תורה הוא (דברים ה, א): "ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אלהם, שמע ישראל את החוקים ואת המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום, ולמדתם אתם ושמרתם לעשתם". אם כן, ברור כבר מפשט הדרכת התורה, שהקב"ה מצווה שנלמד תורה על מנת שנדע כיצד לקיימה בפועל.

עוד נאמר בתורה (ויקרא כו, ג): "אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם", ומסביר רש"י: "הוו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים, כמו שנאמר 'למדתם אותם ושמרתם לעשותם'". כלומר, מטרת ההליכה בחוקות ה' יתברך, שהיא העמל בתורה, היא לשמור ולקיים.

עיקר תכלית הלימוד להביא לידי מעשה ולכן צריך לכוונו לכך מלכתחילה

מתוך עיון בספר יהושע (א, ח) ובמפרשים במקום עולה אותה המסקנה: "לא ימוש ספר התורה הזה מפיק והגית בו יומם ולילה למען תשמר לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל", ומסביר בעל מצודת דוד: "כי אז, כשתשמור לעשות וגו', אז תצליח". וכן הסביר המלבי"ם במקום: "באר שיש עוד תנאי אחר חוץ מן המעשה, והוא העיון והעסק בתורה: א. 'לא ימוש מפיק' שהוא העסק ללמוד ולשנות הלכות התורה ומצותיה. ב. 'והגית בו' שיחשוב ויעיין תמיד בחלק העיוני שבתורה, ותכלית העיון והעסק יהיה בעבור המעשה, לשמור מצוות לא תעשה ולעשות מצוות עשה". נמצא שאין די בהוצאת מסקנות מעשיות מן הנלמד, אלא מלכתחילה הלימוד צריך להיות מכוון באופן שהוא יוביל למעשה, שזו תכליתו.

כך מבואר בכמה מקומות בגמרא

ובגמרא (ברכות ה' ע"א) נאמר: "מאי דכתיב (שמות כד, יב) 'ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם?' לחות אלו עשרת הדברות, תורה

זו מקרא, והמצוה זו משנה, אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים, להורותם זה תלמוד". הרי שהתלמוד יסודו להוראה.

ועוד (יומא כו ע"א): "אמר רבא: לא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי או משבט יששכר, לוי דכתיב (דברים לג, י): 'וורו משפטין ליעקב', יששכר דכתב (דה"א יב, לג): 'ומבני' יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל'. ואימא יהודה נמי, דכתיב 'יהודה מחקקי' אסוקי שמעתא אליבא דהילכתא קאמינא". וכן בדומה (ב"ק צב ע"א, סוטה ז' ע"ב): "לא הוה סליק ליה [ליהודה] שמעתתא אליבא דהילכתא. [אמר משה:] 'ועזר מצריו תהיה' (דברים לג, ב)".

וכתב המאירי (יומא שם ד"ה בכמה): "אמרו כאן על שבט יהודה אסוקי שמעתא אליבא דהילכתא קאמינא, כלומר שאף על פי שהם חכמים אינם יודעים לכוון את השמועות כהלכה".

הרי שהגישה הרואה את הלימוד כהליך שמסתיים במסקנה הלכתית, היא דבר שאצל הגמרא היה מובן מאליה, והלימוד המשובח היה זה שזוכה לכוון את השמועות להלכה.

גם בראשונים מבואר שזהו עיקר הלימוד

והרמב"ם במשנה תורה (הל' ת"ת פ"א ה"י) כתב: "יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מדבר, וידמה דבר לדבר, וידין במידות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר המידות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה. וענין זה הוא הנקרא תלמוד".

ורבינו חננאל (ב"מ לג ע"א ד"ה ת"ר) כתב: "אבל המתעסק בתלמוד ומורה ומבאר המצוות כתיקונן ומגיד הלכה למעשה, אין לך מדה גדולה מזו, כי בתלמוד פתרון התורה והמשנה והמצוה שהן בקבלה הלכה למשה מסיני", עכ"ל. וכן הובא בערוך (ערוך מד א). ובמקום אחר (ע"ז יז ע"ב ד"ה ת"ר) כתב וז"ל: "כל העוסק בתורה בלבד ואינו מתעסק במצוות, וגם להוציא הדין לאמיתו וההוראה כתיקונה, כאילו גם תורה אין לו".

ובגמרא (ב"ב קמה ע"ב) נאמר: "אמר רבי זירא אמר רב, מאי דכתיב (משלי טו, טו) 'כל ימי עני רעים', זה בעל גמרא. 'וטוב לב משתה תמיד', זה בעל משנה. רבא אמר איפכא. והיינו דאמר רב משרשיא משמיה דרבא, מאי דכתיב (קהלת י, ט) 'מסיע אבנים יעצב בהם בוקע עצים יסכן בהם'? 'מסיע אבנים יעצב בהם', אלו בעלי משנה, 'בוקע עצים יסכן בהם', אלו בעלי גמרא". והסביר הרשב"ם (שם ד"ה רבא):

"כל ימי עני רעים' זה בעל משנה, שאינו יכול להורות הלכה מתוך משנתו, וגם כי כשחולקות זו על זו אינו יכול לתרץ; 'וטוב לב' זה בעל הגמרא, שידוע משניות על עיקרם ובקי בטעמיהם ויש בידו כח להורות הלכה למעשה".

אחרונים רבים נקטו שהלימוד העיקרי הוא זה שמביא לידי מעשה – באופיו ובתוצאתו

גם רבותינו האחרונים כתבו דברים אלו להדיא. הנודע ביהודה (דרושי הצ"ח דרוש ו) כתב: "עיקר הלימוד (אטו) [הוא] לעסוק בגמרא ובפוסקים על מנת לעשות לידע מקור הדין, וכן אנו מתפללים בכל יום בברכת אהבה רבה, ללמוד וללמד לשמור ולעשות, וכן לדרוש בציבור היה ראוי ונכון לדרוש לברר איזה פסק דין שנחלקו בין הפוסקים, לברר הדין עם מי כדי שידעו הציבור איך ומה להתנהג ולעשות כתורה, או לדרוש דברי מוסר שזה גם כן תלמוד גדול שמביא לידי מעשה לשמה, שזה העיקר לעסוק בתורה לשמה".

והעידו על החפץ חיים (מכתבי חפץ חיים, ח"א עמ' ה-ט): "סדר לימודו, הן בנעוריו הן בכל ימי חייו, היה תמיד בעיון גדול ולהביא הדברים לידי מסקנא להלכה. בפלפולים בעלמא לא העסיק את דעתו, באמרו כי הזמן קצר ויקר, והעיקר היה אצלו לידע איך לקיים דברי התורה למעשה".

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ב סי' נז) כתב: "ועיון התורה, ראשית דבר לברר צורתא דשמעתתא מהחל עד כלה ביושר העיון, לפי דרך כל הראשונים שנאמרו שם, ולברר ההבדלים שבין דרכי הראשונים, לנתח בהבנה יסוד של כל אחד מהם, ואחרי ככלות הכל ללמוד אח"כ על כל ענין דברי הד' חלקי שו"ע השייכים לזה ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ולמצות מסקנא אחרונה, וכך היה דרכי גאונים הקדמונים, הגאון ר' עקיבא איגר, החתם סופר וכל הגדולים, ועל כן זה וזה נתקיים בידם והיו מייגעים עצמם על ההילכתא כמו על הסוגיא".

רבינו חיים מוולוז'ין, וכמוהו אחרונים רבים נוספים, הדגישו שאין לנתק בין לימוד העיון ללימוד הלכה, אלא לימוד העיון עצמו צריך להיות מכוון להלכה. וכך כתב: "רבים רבים כשלו לפרוק מעליהם עול יגיעת לימוד הש"ס להוציא ממנו הלכות, ואומרים כי הלימוד אשר למעשה הוא רק לימוד השו"ע, ואף אם לומדים גמרא, אינם לומדים אלא לחדד את השכל... ולא זו הדרך הישרה, שחננו ה' בינה לדלות ממעמקי דברי הש"ס... להיות עיקר הוראתם מן הש"ס. ולימוד השו"ע הוא להיות להם למזכרת לזכור הדינים, כי הוא הסולת נקיה הנלקט משיטת הש"ס".

ועוד כתב (בהקדמתו לביאור הגר"א לספרא דצניעותא): "ודעת לנבון נקל הדרך הישרה צדיקים ילכו בם שמי אשר חננו ה' וחלק לו בינה, עיקר הוראתו צריך לדלות מעמקי ים התלמוד, ולימוד הפוסקים ושו"ע הוא רק למזכרת להם הדינים לחוללם במקורם בים התלמודים".

בישיבתנו אנו זוכים בחסדי ה', בהדרכתו של מורנו ורבינו ראש הישיבה הרב שמואל טל שליט"א, ליישם את הדרכתם של גדולי הפוסקים לדורותיהם, וללמוד בעיון לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. לימוד זה מתאפיין בעיון בכל סוגיה וסוגיה משורשה בגמרא, דרך הראשונים והאחרונים ועד לפוסקי זמננו ולמסקנת הסוגיה להלכה, בדקדוק הלשון והסברה. כל זאת מתוך חתירה מתמדת לגילוי רצון ה' מאיתנו למעשה, "דבר ה' זו הלכה", הטמון בכל סוגיה וסוגיה.

בדרך זו נוצרת השלמה בין העיון הישיבתי והמאמץ השכלי ובין המסירות המעשית לקיום ההלכה, וכדברי רבינו יונה (אבות פ"ד מ"ה) על "הלומד על מנת לעשות", וז"ל: "רצונו לטרוח כמה ימים ושנים להשיג דבר קטן ולנהוג עצמו על פי האמת, הרי זה למד על מנת לעשות, שכל עיקר מחשבתו אין כי אם אל המעשה להיות אמיתי, ולפיכך מספיקין בידו ללמוד וללמד ולעשות, שהכל בכלל המעשה".

ספר זה הוא פרי עבודתה של קבוצת אברכים מהישיבה שעסקה בהלכות חול המועד במשך תקופה ארוכה. כל אחד מהסימנים הוא תוצר של לימוד עיוני בדיבוק חברים, וגובש לאחר דיונים רבים. עם זאת, התוצר הסופי הוא אחיד, וחותם אחד טבוע על כל הספר.

התודה והברכה למורנו ורבינו ראש הישיבה הרב שמואל טל שליט"א, שמוסר את נפשו בהנהגת הישיבה באהבה רבה, על שיזם את כתיבת הספר ועודד אותנו לכל אורך הדרך, הגיה את הדברים שנכתבו בשמו לאורך הספר (ראה עמ' קיז, קלד, קמ, קמג, קמד, קצד-קצה, רט-רי), ודן עמנו בסוגיות עד שהגענו לעמק השווה, וכמובא במכתבו; למנהל החינוכי הרב צבי יהודה ריבלין שליט"א, המדריכנו בדרך ישרה בטוב טעם ודעת; למנהל הישיבה ר' יצחק איליה הי"ו ולסגנו ר' איתן אלפרט הי"ו; לספרן הישיבה ר' משה ליסיצין הי"ו, שמלבד טרחתו בתפקידו

הואיל לעבור על חלקים מהספר ולהחכימנו בהערות מועילות; לר' עדיאל ברויאר הי"ו, שסייע לנו רבות באיתור ספרים ומקורות, ואף עבר על חלקים מהספר וזיכנו גם הוא בהערות חשובות; ולשאר אנשי ההנהלה ועובדי הישיבה, הדואגים שלא יחסר דבר בישיבתנו. תודתנו נתונה לראש המועצה האזורית נחל שורק, מר אלי אסקוידו הי"ו, ולעובדי המועצה, על עמלם הרב לרווחתם הגשמית והרוחנית של תושבי המועצה, ועל חלקם בפריחה התורנית שאנו זוכים להיות עדים לה.

ברצוננו להודות לתלמידי חכמים נוספים שסייעו לנו בעבודתנו. ר' אבישי אלבוים הי"ו, מנהל ספריית הרמב"ם בתל אביב, סייע לנו רבות באיתור ספרים שנצרכנו להם בעבודתנו. הרב דוד ארונובסקי שליט"א ממכון התלמוד הישראלי השלם סייע לנו תדיר בבירורי נוסחאות בגמרא וברש"י. הרב יוסף עמרם ברנשטיין שליט"א הואיל להמציא לנו מהדורה ראשונית של פירוש רבינו יהודה הכהן אלמדארי למסכת מועד קטן, שעתיד להתפרסם על ידו. ד"ר עזרא שבט הי"ו הואיל להמציא לנו מהדורה ראשונית של פירוש רבינו יצחק קרקושא תלמיד הרמב"ן לתחילת מסכת מועד קטן, שאותה הכין במסגרת מכון אופק, שעתיד לפרסם את הפירוש. בעבודתנו נעזרנו בפרויקט השו"ת. יבואו כולם על הברכה.

תודה מיוחדת אנו חייבים לפוסקי זמננו שרוב ככל דברינו מושתתים על תורתם ועמלם, והם הצינור שדרכו זכינו להתקשר אל הסוגיות. נודה גם לבני משפחותינו ולחברינו בבית המדרש, שאלמלא עזרתם ותמיכתם לא היה ספר זה יוצא לאור.

ומעל הכל, לבורא עולם, המשפיע עלינו שפע טוב וברכה עד בלי די, ומזכה אותנו לשבת באהלה של תורה ולפעול בקדושה בעולמו.

במהלך עבודתנו השתמשנו בספרי ראשונים ואחרונים על מסכת מועד קטן והלכות חול המועד שמקצתם אינם ידועים כל כך, ולתועלת הלומדים אנו מפרטים כאן את שמותיהם ומהדורותיהם לפי סדר א"ב:

ראשונים על מסכת מועד קטן

- חידושי הריטב"א, מהדורת הרב צבי הירשמן, מוסד הרב קוק, ירושלים תשנ"ה.
- חידושי הר"ן, מהדורת הרב שמואל ברוך ורנר והרב שרגא פייבל פרנק, מוסד הרב קוק, ירושלים תשנ"ז.
- ספר ההשלמה לרבינו משולם מבדריש, מהדורת הרב משה יהודה בלוי, ניו יורק תשכ"ד.
- ספר המאורות לרבינו מאיר המעילי מנרבונה, מהדורת רמ"י בלוי, ניו יורק תשכ"ד.
- ספר המכתם לרבינו דוד מנרבונא, מהדורת רמ"י בלוי, ניו יורק תשכ"ב.
- פירוש לאחד הקדמונים (תלמיד הרשב"א) על הרי"ף, מהדורת הרב ניסן זק"ש, מכון התלמוד הישראלי, ירושלים תשכ"ו¹.
- פירוש מסכת משקין לאחד הראשונים, מהדורת הרב מרדכי יהודה ליב זק"ש, מוסד הרב קוק, ירושלים תרצ"ט.
- פירוש מסכת משקין לרבינו שלמה בן היתום, מהדורת צבי פרץ חיות, חברת מקיצי נרדמים, ברלין תר"ע.
- פירוש רבינו גרשום מאור הגולה, מהדורת הרב ניסן זק"ש, מכון התלמוד הישראלי, ירושלים תשכ"ו.
- פירוש רבינו יהודה אלמדארי, מהדורת ביקורת (לא מוגה), מהדיר הרב יוסף עמרם ברנשטיין, בני ברק תשע"ג².
- פירוש רבינו יהודה בר' בנימין הרופא (ריבב"ן), מהדורת רמ"י בלוי, ניו יורק תשנ"ז.
- פירוש רבינו יהונתן מלוניל, מהדורת הרב שמואל קלמן מירסקי, מכון סורא ושיבה אוניברסיטה, ירושלים תשט"ז³.
- פירוש רבינו יצחק קרקושא, טיוטה של מהדורת עזרא שבט, מכון אופק.

---

1. והוא הפירוש שנדפס על ידי הרב שלום מאיר יונגרמן תחת השם "חידושי תלמיד הרשב"א" על מ"ק ועוד מסכתות, זכרון יעקב תשמ"ח.

2. הפירוש לתחילת המסכת נדפס ע"י הרב ברנשטיין במוריה ט-יב, תשרי תשע"ד, עמ' יד-כו.

3. במהדורה זו פירוש הגמרא אינו מחולק לדפים, והוספנו ציונים לדפי הגמרא.

פירוש רש"י כתב יד, מהדורת אפרים קופפר, חברת מקיצי נרדמים, ירושלים תשכ"א⁴.

פסקי דיני מלאכת חולו של מועד (לקוטות) לרמב"ן, מכון מערבא, ירושלים תשנ"ה.

פסקי מהר"ח אור זרוע, נדפסו בתוך ספר אור זרוע, מכון ירושלים, ירושלים תש"ע.

קובץ שיטות קמאי, ליקט וערך הרב שלום מאיר יונגרמן, זכרון יעקב תשס"ד.
שיטה לתלמידו של רבינו יחיאל מפריש, מהדורת הרב אהרן יעקובוביץ' והרב שמואל אליעזרי, מכון הרי פישל, ירושלים תרצ"ז [דפוס צילום: ירושלים תשל"ח].
תוספות הרא"ש, מהדורת הרב רפאל הכהן קוק, מכון הרי פישל, ירושלים תרצ"ז [דפוס צילום: ירושלים תשל"ח].

תוספות רי"ד, מהדורת הרב ניסן זק"ש, מכון התלמוד הישראלי, ירושלים תשכ"ו.

אחרונים על מסכת מועד קטן

ביאור הרב חיים קנייבסקי לירושלמי מועד קטן (מסודר מפי השמועה), בני ברק תשס"ג.

הערות במסכת מועד קטן, משיעורי הרב יוסף שלום אלישיב (לפי הבנת הכותב), ירושלים תש"ע.

טל חיים, הרב חיים משה ריינהאלד, למברג תרכ"ז⁵.

פירות תאנה, הרב שמואל רוטשילד, מכון משנת רבי עקיבא, בני ברק תשנ"ט.

שומר אמת, הרב מאיר שצ'יגל, בני ברק תש"נ.

תורת המועד – הערות וביאורים על סדר הדף, הרב חזקיהו יוסף וייל, בני ברק תשס"ח.

תרומת הדשן, הרב צמח הכהן מג'רבא, חברת אהבת שלום, ירושלים תשנ"א.

---

4. הפירוש הנדפס על הדף אינו פירוש רש"י, והוא צוין בשם "המפרש".

5. בכל מקום שצוין לטל חיים בסתמא, הכוונה לספריו של מו"ר הרב שמואל טל שליט"א.

אחרונים על הלכות חול המועד

אהלי שם – חול המועד ויום טוב, הרב מיכאל פרץ, יריד הספרים, ירושלים תשס"ד.

באר חנוך – יום טוב וחול המועד, הרב אברהם חנוך העניך פיעטרקובסקי, חיפה תשס"ו.

בשבילי המועד, הרב שמחה בונים ליברמן, צפת תשס"ז.

הלכות חג בחג, הרב משה מרדכי קארפ, ירושלים תשע"ד.

הרחבות לפניני הלכה – מועדים וסוכות, נכתב על ידי ת"ח שונים ונערך ע"י הרב מאור קיים, מכון הר ברכה, הר ברכה תשע"ג.

זמרת הארץ, הרב אברהם צבי ווייל, ירושלים תשס"ה.

חוט שני – יום טוב וחול המועד, הרב ניסים קרלין, ערך הרב חיים אריה הוכמן, בני ברק תשס"ח.

חול המועד כהלכתו, הרב יקותיאל פרקש, ירושלים תשס"ט.

חזון עובדיה – יום טוב, הרב עובדיה יוסף, מכון מאור ישראל, ירושלים תשס"ג.

ירושלים במועדיה – חול המועד, כולל פסקי הלכה מאת הרב אביגדר נבנצל ועיונים מאת רב החפץ בעילום שמו⁶, ירושלים תשע"א.

לקט הלכות יום טוב וחול המועד, הרב יהודה אריה דינר, בני ברק תשס"ט.

מועדי הארץ – הלכות חול המועד בחקלאות, הרב עזריאל אריאל, מכון התורה והארץ, עטרת תש"ס.

מועדי ה', הרב שבתאי לוי, בני ברק תשס"א⁷.

מועדי ה', הרב משולם משולמי, בני ברק תשס"ג.

מועדים וזמנים השלם, הרב משה שטרנבוך, ירושלים תשכ"ח.

מחזה אברהם – על תגלחת בחול המועד, הרב אברהם ואלפינזאהן (תלמיד הגר"א), מהדורת הרב יעקב אלעזר לנדא, תל אביב תש"ז.

מטהו יפוח, הרב חיים יהודה פריעדמאן, מכון עוז והדר, ירושלים תשס"ז.

---

6. בגוף הספר הובאו דברי הרב נבנצל בציון "פסקים", והעיונים הובאו בציון מספר ההערה.

7. בכל מקום שצוין למועדי ה' בסתמא, הכוונה לספר זה.

מענה פיו, הרב יורם סרי, מודיעין עילית תשס"ט.
משמרת מועד, הרב ציון בוארון, ירושלים תש"ע.
עקבי מועד, הרב יעקב סלר, ירושלים תש"ס.
פירות האילן, הרב נפתלי אשר ישעיה מאסקאוויטש (האדמו"ר ממעין), אשדוד תשס"ד.
פני השולחן, הרב פינחס דניאל ויטמן, בני ברק תש"ע.
פניני הלכה – מועדים, הרב אליעזר מלמד, מכון הר ברכה, הר ברכה תשע"ג.
קונטרס הלכות חול המועד, הרב אליעזר דוד שפירא, נתניה תשס"ה.
שולחן שלמה – יום טוב וחול המועד, מלוקט מספרי וכתבי הרב שלמה זלמן אויערבך, בעריכת הרב שמחה בונם לייזרזון, ירושלים תשס"ג.
שמירת שבת כהלכתה – חלק שני, הרב יהושע ישעיה נויבירט, מכון מוריה, ירושלים תשמ"ט.
שער המועדים, הרב יוסף דב ספטימוס, תפרח תשע"ג.
תורת המועד – ביאורים ועיונים בהלכות חול המועד, הרב חזקיהו יוסף וייל, בני ברק תשס"ח.
תורת המועדים – חלק רביעי, הרב אפרים עובד, בני ברק תש"ס.
תגלחת בחולו של מועד, מאיר בניהו, יד הרב נסים, ירושלים תשנ"ה.
תמצית ההלכות – הלכות חול המועד, הרב דוד אליהו קולדצקי, בני ברק תשע"א.

סתם הפניות לגמרא ולפוסקים, מתייחסות למסכת מועד קטן, להלכות יום טוב ברמב"ם, ולחלק אורח חיים בשו"ע. סתם הפניות לספרים שצוינו ברשימה זו, כגון חזון עובדיה, מתייחסות לכרך שצוין כאן.

ההפניות לספרים הבאים מתייחסות למהדורות דלהלן: הלכות גדולות - מכון ירושלים, ראב"ה - בני ברק תשס"ה, תורת האדם - מוסד הרב קוק.